

TÁJRENDEZÉSI MUNKARÉSZ**TERMÉSZETI ADOTTSÁGOK**

ALAPADATOK, TÉRSÉGI ADOTTSÁGOK

Magyargencs község Veszprém megye északnyugati részén, a Marcal-folyó mentén fekszik. A település mintegy 20 kilométerre északnyugatra található a térség központjától, Pápától. Közigazgatási területe az Alsó-Kemeneshát kistájban terül el. A természeti adottságokat e kistájak vonatkozásában vizsgáltuk.

DOMBORZATI VISZONYOK

A kistáj a Kemeneshátnak a Kám-Csiperek vonalig terjedő északkeleti része, a Marcal és a Rába között, amelynek északkeleti részén fekszik Magyargencs. Kevésbé tagolt, egységes fennsík jellegű kistáj. Az átlagos völgsűrűség 2 km/km^2 körüli. Az átlagos magasság 190 méter, az átlagos szintkülönbség 17 m/km^2 . A kis szintkülönbségek miatt lefolyása gyenge.

GEOLÓGIAI ÉS TALAJTANI ADOTTSÁGOK

Folyóvízi üledékekkel és löszös, vályogos képződményekkel fedett terület.

A Marcal mentén a folyó allúviumán képződött lápos réti talajok jellemzőek. Mechanikai összetételük vályog. Vízgazdálkodásuk a mechanikai összetételből és a szerves anyagok nagy mennyiségéből következően jó, és megfelelő a vízvezető és víztartó képességük is.

A magasabb térszíneken a réti csernozjomok jelennek meg, amelyek már löszös, vagy esetenként harmadidőszaki, illetve idősebb üledékeken képződtek. Mechanikai összetételük homokos-vályog, esetenként vályog. Vízgazdálkodásukra a közepes vízvezető és víztartó képesség jellemző.

A térszín emelkedésével az erdőtalajok megjelenése figyelhető meg. Itt a csernozjom barna erdőtalajok, illetve a felszínhez közeli kavicsrétegnél, ahol a durva vázrészek a meghatározóak agyagbemosódásos barna erdőtalaj jelenhet meg.

ÉGHAJLAT

A kistáj mérsékelten hűvös-, mérsékelten száraz éghajlatú. A csapadékviszonyok szempontjából a mérsékelten nedves éghajlattípusba sorolható a község éghajlata.

A napfényes órák száma 1900 és 1950 óra/év közötti értéket mutat. Az évi középhőmérséklet $9,8^\circ\text{C}$, a vegetációs időszaké $16,3^\circ\text{C}$ körül mozog. A csapadék évi összege $600\text{--}650 \text{ mm}$ körüli. A téli félévben átlagosan 40 hótakarós nap várható, az átlagos hóvastagság $25\text{--}28 \text{ cm}$.

Az ariditási index 1,08.

Az átlagos szélesség 3,0-3,2 m/sec. körüli. Leggyakoribb az északi és a déli szélirány.

VÍZRAJZI ADOTTSÁGOK

A település közigazgatási területét keleten érinti a Marcal-folyó és ezen a részen folyik keresztül a Cinca-patak is.

A település közigazgatási területe a Marcal-folyó vízgyűjtő területéhez tartozik. Az árhullámok részben tavasszal, illetve a nagy nyári záporok idején alakulnak ki, a kisvizek ősszel a leggyakoribbak.

Összefüggő talajvízszint általában 4 méter mélységben, a Marcalhoz közeli területeken 2 méter körül található. Kémiai jellege elsősorban kalcium-magnézium-hidrogénkarbonátos. Keménysége általában 15-25 nk° közötti, míg a szulfáttartalom 60-300 mg/l között mozog. A rétegvíz készlet csekély.

ÉLŐVILÁG

A vizsgált terület florisztikai térbeosztás tekintetében a Magyar vagy Pannóniai flóratartomány (*Pannonicum*) Alföldi flóraidékének (*Eupannonicum*) Kisalföldi flórajárásában (*Arrabonicum*) található. A potenciális erdőtársulások között említhetők az ártéri puha- és keményfaligetek (*Salicetum; Querc-Ulmetum*), a gyertyános-kocsányos tölgyesek (*Quercus robur-Carpinetum*) és a gyertyános-kocsánytalan tölgyesek (*Quercus petraeae-Carpinetum*).

A közigazgatási terület északi, északnyugati felébe benyúló erdős területeken gazdag az élővilág. Jellemző az énekes-, illetve ragadozómadarak nagy fajgazdagsága. Fő nagyvad faj az őz (*Capreolus capreolus*) és a vaddisznó (*Sus scrofa*). A nagyvad fajok mellett az apróvadak közül a fácán, a nyúl és a róka érdemel említést.

A Marcal és a Cinca-patak menti füves területek kiváló élőhelyet biztosítanak a rovar- és madárfajoknak, kistestű rágcsálóknak. A rágcsálók és apró termetű madarak a bagolyfajoknak, kisragadozó emlősöknek, és más ragadozó madaraknak (egerészölyv, kékes rétihéja, vörösvércse, karvaly) jelentenek táplálékot. A patak, illetve a folyóparti területek vonzzák a madárfajokat.

A szántóföldi művelés a természetes erdőtársulásokat nagyrészt visszaszorította, azonban a szántóföldeket és földutakat, árkokat kísérő fás, cserjés állományoknak (füzek, nyaral, enyves éger, kökény, egybibés galagonya, fekete bodza, gyepűrózsa) jelentős ökológiai szerepe van. Búvó-, illetve táplálkozóhelyet nyújtanak a lepkéknek, gyíkoknak, az énekesmadárfajok egy részének, mint a búbos pacsirtának, erdei pityernek, a sordélynak, vagy a gébicseknek.

TÁJ- ÉS TELEPÜLÉSTÖRTÉNET

Egykor minden bizonnyal összefüggő erdőségek, mocsaras területek borították a felszínt. Nem tudjuk pontosan, hogy a rómaiak előtti kultúrák milyen tájalakító tevékenységet végeztek, mit termeltek, tenyésztettek, hogyan gazdálkodtak. Feltételezhető, hogy már évezredekkel ezelőtt is lakott volt a térség, de az olyan jelentős tájalakító tevékenységek, mint a mezőgazdálkodással együtt járó erdőirtások mai értelemben csak kis területre korlátozódtak.

A X. század elején betelepülő magyar népcsoportok egyrészt magukkal hozták saját mezőgazdasági kultúrájukat, másrészt az itt lakó késő avar telepek lakóinak módszereit használták fel a termeléshez, tenyésztéshez. A középkori magyar állam megszilárdulásakor, a XII-XIII. században indult el a népesség olyan arányú növekedése, hogy szükség volt az erdők irtással szántókká történő átalakítására, lápok, vizes területek lecsapolására, patakmedrek rendezésére. Megjelentek a tájat mai napig is meghatározó templomok, templomtornyok első képviselői.

A település nevének első említésével az 1400-as években találkozunk, amikor mint prépostsági birtokot említik. Később a Kardos, a Károlyi, a Kisfaludy, a Ráki és a Hertelendy családok nevével találkozhatunk, akik jelentős szerepet töltek be a település életében.

A XVI. századi török háborúk miatt a lakosság nagyon megfogyatkozott, s ennek következtében nagy felületű szántóterületek maradtak parlagon, ahol megindult a begyepesedés, majd a beerdősülés folyamata. A XVIII. század első felének békésebb viszonyai között valamint a Mária Terézia által a környékbe betelepített telepések jóvoltából nőtt a népesség aránya, a degradált területeket megtisztították az elburjánzó növényzettől és az igaerő növekedése lehetővé tette a szinte korlátlan mezőgazdasági művelést. A gazdálkodást urbáriumokkal szabályozták. Ezek szerint szabad volt az erdei makkoltatás és a közös legelők használata. A XIX. század 50-es éveiben tagosításokat végeztek, amelyek során újrarendezték a földterületek birtokviszonyait.

A XX. században a mezőgazdasági gépek megjelenésével és folyamatos fejlődésével új lendületet kapott a mezőgazdálkodás. A repülőgépes növényvédelem valamint a területnyerés miatt megszűntek a mezsgyéken, utak, patakok mentén kialakult erdősávok, a tájszerkezet így „két-dimenzióssá” vált. A vasút és útépítés tovább csökkentette a biológiailag aktív felületet, társulásokat, populációkat szakított szét. Fokozódott a vegyszerhasználat, ami elfertőzte a vizeket, a talajt és a levegőt. Az állattenyésztés nagyüzemesítésével (istálló állattartás) elkezdődött a gyepfelületek cserjésedése, majd akácosodása. A minőségi termelést a mennyiségi termelés váltotta fel, a tájhonos, értékes tölgyesek helyett akácos, fenyves, nemesnyaras ültetvényeket (nem erdőt!) telepítettek.

TÁJHASZNOSÍTÁS

ZÖLDFELÜLETI ELEMÉK VIZSGÁLATA

ÁLTALÁNOS TELEPÜLÉSKÉP, TELEPÜLÉSSZERKEZETI SAJÁTÓSÁGOK

A településen számos múlt századi barokk építészeti elemeket hordozó, osztópárkányos, szögletes bütüvel kialakított homlokzatú épület látható, de néhány nagyobb lakóházon vakolatból húzott kváderformák, ablakszemöldökök, könyöklőpárkányok is megfigyelhetők (római katolikus templom északi oldala), amely eklektikus vonásokat tükröz. Ezen kívül jelentős a három kúriaépület, amelyek meghatározók a településképből a hozzájuk tartozó zöldfelületekkel együtt.

Jellemzők a településképre a tömör kerítéses telekhatárolások és a tömör kerítésbe vájt kapunyílások a házak előtti kiülőkkel egyetemben.

Helyenként ugyan megfigyelhetők kétszintes beépítések is, de összhatásban az egyszintes beépítés dominál. A település házainak nagy része ugyan már átépült, de formai elemeikben még fel lehet fedezni a korábbi építészeti stílusok jellemző jegyeit.

A település zöldfelületi adottságai jók, a legtöbb helyen minden lehetőség megvan a többszintes növényállomány kialakításához. A Kemeneshőgyész felőli bevezető szakaszon és a Petőfi Sándor utca evangélikus templom és gyógyszertár közötti szakaszán a legszűkebb az ültetési sáv.

A településen jól kihasználták a zöldfelületi adottságok, még a közepes adottságú részeken is. Az utcák egy-két szakasztól eltekintve megfelelően fásítottak, Magyargenc is jó példa arra, hogy milyenné válhat egy település zöldfelülete, ha ésszerűen használják ki az adottságokat és hagyják nőni a 40-50 éve elültetett fákat. Magyargenc fasorai nemcsak egységesek, de megfelelő korúak is ahhoz, hogy igazán dekoratív elemei lehessenek a zöldfelületnek.

Az utca bal oldalán mennek az elektromos vezetékek, ezért itt főként alacsony termetű gyümölcsfákat és berkenyét találunk (*Sorbus sp.*), a másik oldalon azonban nagyobb termetű fákat telepítettek. A település fafajait ezen kívül főként a közönséges dió (*Juglans regia*), a japánakác (*Sophora japonica*), a vadgesztenye (*Aesculus hippocastanum*), a szivarfa (*Catalpa bignonioides*), valamint juhar (*Acer sp.*), hárs (*Tilia sp.*), közönséges nyír (*Betula pendula*), fehér fűz (*Salix alba*), fehér akác (*Robinia pseudoacacia*), bugás csörgőfa (*Koelreuteria paniculata*) alkotják, de juharlevelű boglár fával (*Platanus x acerifolia*) és a településszegélyen egy-egy koros kocsányos tölgyvel (*Quercus robur*), valamint nyugati ostorfával (*Celtis occidentalis*) is lehet találkozni. Mint látható, számos faj alakítja a fasorokat, mégis lehet egységes megjelenésről beszélni, mert a római katolikus templomtól délre főként a dió, utána a japánakác, a szivarfa dominál egyes szakaszokon a dió és a gyümölcsfák állandó jelenléte mellett. A művelődési ház és a

Hertelendy utca közötti szakaszon pedig gyönyörű vadgesztenyesor található. A többi faj egy-egy egyedével, vagy kisebb szakaszon megjelenve színesíti a településképet.

A túlevelű örökzöldek dominanciája szerencsére nem jellemző a település utcáin. Egyenként, vagy kisebb csoportokban lehet látni tuják, fenyők és hamisciprusok fajait, de ezek néhány ponttól eltekintve nem válnak uralkodóvá. Ezek a szakaszok főként a római katolikus templom környezetét, a Kemeneshőgyész felőli bevezető-, és a gyógyszertár utáni szakaszt jelentik. A fenyők, tuják, hamisciprusok különböző fajtái hazánkban tájidegenek. Nagyon csekély a díszítőértékük ahhoz képest, amit fasorral kombinált virágzó cserje- és évelőcsoportokkal el lehet érni.

Jellemzője a települési zöldfelületnek a cserjék hiánya, amely alatt mind a mennyiség, mind az alkalmazott fajok, fajták száma értendő. Az alkalmazott fajok közül nagyobb mennyiségben a mályvacserjét (*Hibiscus syriacus*) és a közönséges fagyalt (*Ligustrum vulgare*) ültetik, néhány helyen alkalmazzák a puszpángot (*Buxus sempervirens*) és a gyöngyvesszőket (*Spiraea sp.*) is.

Néhány szakaszon, a házak előtt dekoratív évelőkiültetésekkel is lehet találkozni. Jellemzőek a rózságyak, gyakori a dalmát nőszirm (*Iris pallida 'Variegata'*), a fürtös pálmaliliom (*Yucca filamentosa*), a bőrlevél (*Bergenia cordifolia*) az évelőágyakban. Az ilyen jellegű kiültetések hozzájárulnak az utcaképek díszítettségéhez és a hagyományörzés szempontjából is fontosak.

A településkapuk, illetve a belterületi településszegély képében is meghatározóak a fasorok. Délről érkező a zöldfelületi sáv elég szűkös, de a bal oldalon lévő fás park nagyszerű lehetőséget nyújt egy megfelelő települési fogadókapu kialakítására.

A polgármesteri hivatal környezetében lévő potenciális zöldfelületek aránya jelentős. Ezek olyan jó adottságú területek, amelyek a lehetőségekhez képest nagyon kevésbé kihasználtak. Ez alatt elsősorban a polgármesteri hivatal mögötti, illetve az utca szemközti oldalán lévő kiszélesedő közterületek értendők.

KÖZKERTEK, KÖZPARKOK

A település déli oldalán található az a kis köztér, amely jelenleg nincs kihasználva, pedig megfelelő pihenőtérként szolgálhatna. A parkban és körülötte is dominálnak a túlevelű örökzöldek. A terület keleti tuják és lucfenyők keretezik és a kerten belül is tujákat, valamint hársfákat találunk. A park zöldfelületi rehabilitációja javasolt. Az idős, kiritkult növényzet cseréje, megfelelő térkialakítás, padok, hulladékgyűjtők elhelyezése javasolt. A kerítés léte nem indokolt, inkább a tér megnyitása javasolt.

A település egyik központja a római katolikus templom kertje és az ezt övező közterületek. A templom kis alapterületű kertjében örökzöldek találhatóak. Déli oldalán idős tiszafák és rózsák kölcsönöznek kellemes hangulatot a templomkertnek. Az északi oldalon néhány luc-, ezüstfenyő és tiszafa látható. A

fenyők meglehetősen kiritkultak, felkopaszodtak, cseréjük javasolt. A tiszafa (*Taxus baccata*) jó választás a templomkertbe. Sokkal jobb, mint a túlevelű örökzöldek más fajtái. Egyrészt őshonos, kerttörténeti szempontból is jeletős, hagyományosan alkalmazott faj, másrészt jól nyírható, alakítható.

A templomhoz déli oldalról csatlakozó közterületen gyümölcsfák, fehér fűz (*Salix alba*) és fehér akácok (*Robinia pseudoacacia*) idős példányai találhatóak. Ezen a részen hiányoznak a cserjék, főként a templom kerítése mentén, ahol a déli kitettség sok virágzó, mediterrán faj telepítését is lehetővé tenné. Ezen kívül a kocsibejárók burkolása is szükséges, mert ez a jelenlegi állapot a rendezetlenség benyomását kelti.

A templom északi oldalának közparkszerű kiszélesedésén diókból és japánakácokból álló ligetes telepítés található. Nagyon hangulatos terület, s a hatáshoz hozzájárulnak az övező házak eklektikus és barokk homlokzatai. A padok felújítása javasolt a templom környezetében.

Az evangélikus templom kertje kis területű, előkertjéből szinte teljesen hiányzik a növényzet, pedig fontos lenne az épület környezetének díszítése, az épülethez méltó környezet kialakítása.

A település fontos közparkja az általános iskolát körülölelő park. Azért tárgyaljuk a területet ebben a kategóriában, mert olyan jelentőséggel bír a település lakói és az idelátogatók számára is, hogy mindenképpen közparkként ajánlott kezelni. A kastélykert kiemelkedő értékei a kastély előterében álló és a hátsókert hatalmas vadgesztenyéi, illetve a hátsókert japánakáca. A bejárat előtti négy nyugati tuján (*Thuja occidentalis* 'Smaragd') kívül főként aranyvesszők (*Forsythia x intermedia*), gyümölcsfák és a kerítés mentén ültetett néhány lucfenyő (*Picea abies*) alkotja a kert növényzetét. Nagy díszítőértékük van a kastély környezetében kialakított évelőágyaknak, amelyeket rózsák (*Rosa sp.*), dalmát nősziromok (*Iris pallida* 'Variegata') és fürtös pálmaliliomok (*Yucca filamentosa*) alkotnak. A kastély méltó keretbe foglalása, funkciók, kertépítészeti terek létrehozása céljából a területre kertépítészeti kiviteli terv készítése javasolt, amelynek megvalósítását az anyagi lehetőségekhez mérten fokozatosan lehet véghezvinni.

A művelődési ház kertje is közparkként funkcionál. Első pillantásra kicsit nyomasztó az örökzöldek dominanciája a kertben, de ennek a labirintusszerű kialakításnak is megvan a maga hangulata. A kertépítészeti terek hiányoznak és a változatos fajokkal elérhető megjelenés, a díszítő érték ebben a formában aligha érvényesül. A túlevelű örökzöldek közül keleti, illetve nyugati tuják (*Thuja orientalis*, *Th. occidentalis*), borókák (*Juniperus sp.*), lucfenyők (*Picea abies*) találhatóak a kertben. A művelődési ház előterében megszűnik ez az örökzöld dominancia, és koros lombhullató fák is megjelennek. A cserjék használata, a térformálás azonban hiányzik. Kivételt képez ez alól a nyírt fagyalsövénnyel (*Ligustrum vulgare*) történő karakteres lehatárolás.

Javasolt az épület környezetében a kertépítészeti terek létrehozása, cserjecsoportok telepítése. Ezen kívül szükséges az

áttaposott kijárt felületek leburkolása az épület előterében, valamint az emlékművek környezetében díszítő jellegű növénycsoportok alkalmazása.

*INTÉZMÉNYKERTEK / JELENTŐS ZÖLDFELÜLETI IGÉNNYEL RENDELKEZŐ INTÉZMÉNYEK*Óvoda

Az óvoda kertjében néhány nagyobb lombos fa, nyírek és hárs található. Fák nem hiányoznak a kertből, de a cserjék hiánya szembeűnő. Nagy cserjefelületek telepítésére nincs hely, de alacsonyabb termetű fajokból létrehozott dekoratív csoportok sokat változtatnának a kert képén és egyúttal játékra „hívogató” zugok is létrejőnének. Az előkertben, illetve a járdák mentén is szükséges a jelenleginél nagyobb mennyiségű növénytelepítés. Fontos a szomszédos lakótelkek eltakarása a kerttől, és a déli határt képező házfal befuttatása (vagy támrendszerre történő növényfuttatás) is sokat emelne a kert képén.

Az óvodakert játékokkal megfelelően ellátott, a jövőben azonban figyelmet kell fordítani a szabványokban rögzített, játékok közötti védőtávolságok betartására és a balesetveszélyt csökkentő burkolatok (pl. gumitégla, homok) játszószerék körüli elhelyezésére.

Orvosi rendelő

Az orvosi rendelők előkertje fontos zöldfelületi szempontból, hiszen jelentős számú ember megfordul ezekben az intézményekben. A fogorvosi rendelő előkertjét sajnos nagyon uralják a lucfenyők, amelyek a kertbe telepített rózsákat elnyomják. Szűkebb előkertben inkább cserje- és évelőtelepítés javasolt. Az orvosi rendelőnél már jobb a helyzet, mert itt több hely van a rózsák, illetve más évelők számára. A tömör kerítés növényzettel történő befuttatása sokat emel a kert képén.

*ZÖLDFELÜLETI INTÉZMÉNYEK*Temető

A Széchenyi utca mentén található temető értékes növényzettel rendelkezik. A temető nincs kerítéssel lehatárolva és ez nem jelent problémát, hiszen a növényzettel való elhatárolás tökéletesen megfelel. Ez az elhatárolás barátságosabb és szebb is. Ebben a növényzávban fehér akác és tővises lepényfa dominál. A fákon kívül javasolt legalább egyes szakaszokon a cserjetelepítés is, mert így túlságosan nyitott a temető. Különösen vonatkozik ez a lakóterület felőli oldalra, ahol elég hiányos az elhatárolás.

A temető legértékesebb növényzetét a hatalmas évszázados puszpángok és nehézszagú borókák alkotják. Ezen kívül megtalálható a vadgesztenye és a tölgy idős példánya, valamint tuják, oregoni álciprusok és lucfenyők is. A temető növényzetének mind zöldfelületi, mind kultúrtörténeti szempontból kiemelkedő jelentősége van.

A temetőben található a Hertelendy család sírboltja és számos értékes múlt századi terméskő sírkereszt.

A Kemenesszentpéter felé vezető út mentén található temető növényzetét egy-két fenyőn kívül főként a bevezető út menti értékes vadgesztenyesor (*Aesculus hippocastanum*) alkotja, amelybe egy-egy hárs (*Tilia sp.*) is vegyül. A megfelelő lehatárolás csak a település felől, a déli irányból van meg, itt akácból álló fasorok találhatóak, de a másik három oldalon semmilyen elhatárolás nincs. Ennek pótlása szükséges.

Sportpálya

A zöldfelületi intézményekhez tartozó sportpálya megfelelő mértékben körbefásított. A délnyugati oldalon fiatal fákban álló ligetes telepítés található. Az északkeleti oldal kivágott fái helyett fiatal fákat telepítettek.

MEZŐGAZDASÁGI TERÜLET

A településen mindig meghatározó volt a földművelés, de a birtokviszonyok sokat változtak a történelem folyamán. A XVIII.-XIX. században a határ egytizede, a XX. század elején a szántóknak 30%-a, az erdőknek 60%-a volt paraszti tulajdonban. 1945 után a cselédek és nincstelenek 5-5 hold földhöz jutottak. 1959-ben alakult a termelőszövetkezet, amely ismét változást hozott.

A szántóföldek a közigazgatási terület déli és északkeleti részét foglalják el. Jelentős az összefüggő, homogén szántók előfordulása főként a lakóterülettől északra. A szántól talaja nagyrészt homokos-vályog fizikai féleségű.

A gyepek művelési ágú területek aránya nem jelentős. Ez a művelési ág összefüggően főként a belterülettől keletre, a Marcal és a Cinca-patak mentén fordul elő. A gyepek nagy része természeti terület.

ERDŐTERÜLET

- A településen az erdőterületek nagysága 1926,2 ha, amelyből 439,2 ha védelmi, 1439,6 ha gazdasági rendeltetésű, 47,4 ha egyéb részlet (tisztás, nyiladék).
- Az erdőterületek 3%-a rendezetlen tulajdonviszonyú, 64%-án magán erdőgazdálkodás folyik, 33%-án pedig a Pápai Erdészeti gazdálkodik.
- A fafajösszetétel a következő: tölgy 4,3%, cser 11,5%, akác 66,0%, keménylombos 1,2%, nyár 0,4%, lágylombos 1,0%, fenyő 15,6%.

TÁJHASZNÁLATI KONFLIKTUSOK

A társadalmi-gazdasági folyamatokat tükröző, folyamatosan változó táj sokféle szükségletet elégít ki. A tájhasználatok gyakran hatnak egymásra, korlátozzák egymás érvényesülését, és befolyásolják az ökológiai, ökonómiai és tájképi potenciálok egyensúlyát. Magyarrencsen a főbb tájhasználati konfliktusok a következők:

- A település külterületén több helyen is található illegális hulladéklerakások. A Kemeneshőgyész felé vezető közút mentén a belterület déli határában jelentős lerakások találhatóak. Ez egy nedves terület, ahol fehér fűz, nyár és szil alkot fás állományt, a légyszárúakat főként a nád képviseli. Azon kívül, hogy a nedves élőhelyen jelentős környezetterhelést, degradációt okoz, tájképileg is nagyon kedvezőtlen. Hasonló jelentősebb lerakások találhatóak a Kemenesszentpéter felé vezető közút mentén két helyen. A belterületen az önkormányzat mögötti potenciális zöldfelület sarkán inert (építési) hulladék található. A hulladéklerakások ökológiai és tájképi degradációt okoznak környezetszennyező hatásuk mellett.
- Jelentős degradált felületeket eredményeznek a külterületi bányák. Ezek a külfejtéses bányák jelentős felszínformáló hatásúak, tájképi és ökológiai szempontból is károsítják a környezetet. A törvényileg megfogalmazott ütemezett rehabilitáció nyomai nem lelhetőek fel egyik területen sem. A bányaterület teljesen „rányit” a tájra, eltakarásnak, a tájképromboló hatás és az ökológiai károk ellensúlyozásának nyoma sincs. A bányászati cél kizárólagossága, és minden más szempont (tájképi, ökológiai) teljes mellőzése miatt a továbbiakban nem javasolt a tevékenység folytatása.
- A Cinca-patak és a Marcal part menti sávjában a gyepes sáv általában megvan, de a fás növényzet számos helyen hiányos, szakaszos megjelenésű. Ennek tájképi és természetvédelmi problémák mellett környezetvédelmi hatásai is vannak, hiszen a szennyezések kiszűrésében, hatástalanításában, a szántókról érkező tápanyagdúsulás megakadályozásában a part menti fás növényzetnek fontos szerepe van.
- Környezetvédelmi problémákat jelenthetnek és tájképileg sem kedvezőek a lakóterületek és a szántók közvetlen érintkezései. Ebből a szempontból a település lakóterületei változó állapotúak (pl. a Széchenyi utcában megvan ez az elhatárolás, de a Dózsa György utca lakóterületei nincsenek elválasztva a környező szántóktól). Azon kívül, hogy vizuális értelemben nincs elhatárolás, az uralkodó szelek sok port és egyéb szennyezőanyagot szállítanak a házak közé.
- Tájképi konfliktus okoz a lakóterület nyugati határában lévő, a majorhoz tartozó géptelep. A terület körül a település felől teljesen hiányzik az elhatárolás. Szintén hiányzik a tájba illesztés, a takaró növényzet a belterülettől délre lévő vízműtelep esetében is. A kerítéssel való lehatárolás önmagában nem elég. Ezen kívül a Kemenesszentpéter felé vezető út mentén lévő temető esetében is nagyobb figyelmet kell fordítani a határoló növényzetre.

TÁJ- ÉS TERMÉSZETVÉDELEM

Magyargencsen országos, vagy helyi jelentőségű védett természeti terület nem található.

Védendő külterületi részek a Cinca-patak, illetve Marcal menti területek, valamint a közigazgatási terület nyugati és északi részén található *természeti területek*. Természetvédelmi (élőhelyvédelmi) szempontból értékes erdő-, és gyepterületek tartoznak ide.

Az *érzékeny természeti területként* nyilvántartott külterületi részek a közigazgatási terület keleti felét foglalják magukba. Az érzékeny természeti területekre (ÉTT) vonatkozó szabályokat a 2/2002 KÖM-FVM rendelet határozza meg. Ezeken a területeken olyan gazdálkodási módszerek fenntartása a cél, amely biztosítja a táji értékek, a biodiverzitás, az élőhelyek megőrzését. Ez a gazdálkodási mód támogatással ösztönzött, önként vállalt korlátozások betartását jelenti.

A védendő értékeken kívül fontos szerepet játszanak az ún. *ökológiai kiegyenlítő felületek*, amelyek a nagy kiterjedésű szántók között a növény- és állatfajok számára szolgáló élőhely fragmentumok. Az ökológiai kiegyenlítő felületek közé tartoznak a mezőgazdasági területek szegélyén, és azok belsejében, árkok mentén húzódó fasorok, cserjesávok. Jó példa erre a 0146 hrsz.-ú út menti fás-cserjés sáv, de más területeken is megfigyelhetők fásítások. A sávok fő fajai a fűzek (*Salix sp.*), a nyarak (*Populus sp.*), az enyves éger (*Alnus glutinosa*), a kökény (*Prunus spinosa*), az egybibés galagonya (*Crataegus monogyna*), a fekete bodza (*Sambucus nigra*), a gyepűrózsa (*Rosa canina*), illetve a nedvesebb árkokban a nád (*Phragmites australis*) és az aranyvessző (*Solidago sp.*). Idetartoznak a külterület természeti területeken kívüli erdő- és gyepterületei is. E területek fajainak természetvédelmi értéke nem minden esetben magas, de jelenlétük ökológiai szempontból annál fontosabb. Részben búvó- és táplálkozóhelyet, részben vándorlási lehetőséget biztosítanak az ökológiai folyosók irányába. E területek részei az ökológiai hálózatnak.

A Cinca-patak, valamint a Marcal a part menti kísérő sávval együtt fontos ökológiai folyosó is egyben. A tájhasználati konfliktusoknál említettük, hogy a part menti fás növényzet hiányos, szakaszos megjelenésű. A fás növényzetet elsősorban fűzek és nyarak alkotják, előfordul az enyves éger, illetve elszórva az utak menti növényzet cserjefajai. A lágyszárúak zömét nád és aranyvesszők alkotják.

Az egyedi tájértékek az általános tájvédelem körébe tartoznak. Utalnak a település történetére, vallási, gazdálkodási hagyományaira és fontos szerepük van a település identitástudatának fejlesztésében. Pontos megfogalmazás szerint az ember társadalmi tevékenységével létrehozott tájalkotó elemek, melyek kultúrtörténeti, vagy esztétikai szempontból egy közösség számára jelentőssé váltak, de nem állnak műemléki, vagy természetvédelmi oltalom alatt. Minden egyedi tájértéknek közösségi jelentőséggel kell bírnia, környezetével együtt értelmezendő.

Magyargencs település javasolt egyedi tájértékei:

1. Két idős kocsányos tölgy (*Quercus robur*) és nyugati ostorfa (*Celtis occidentalis*) a belterület déli szegletében (3/4 hrsz.)

2. Feszület a római katolikus templom kertjében
3. Gólyafészek a Petőfi és a Béke utca kereszteződésénél
4. Gólyafészek az óvodával szemközti ház kéményén
5. Kút az óvodával szemközti kiszélesedő közterületen
6. Általános iskola parkja
7. Emlékművek a művelődési ház kertjében
8. Idős kocsányos tölgyek (*Quercus robur*) a Hertelendy és Dózsa Gy. utca kereszteződésénél
9. A temetőben található idős puszpágok (*Buxus sempervirens*) és nehézszagú borókák (*Juniperus sabina* 'Tamariscifolia')
10. Feszület a temetőben
11. Értékes XIX. századi terméskő sírkeresztek
12. A Hertelendy család sírboltja
13. Magtár az általános iskola mögött
14. A külterületen található kunhalmok

JAVASLAT

ZÖLDFELÜLETRE VONATKOZÓ JAVASLATOK, ZÖLDFELÜLET-SZABÁLYOZÁS

A zöldfelült jelenlegi állapotából az látszik, hogy a település önkormányzata és lakossága felelősséget éreznek aziránt, hogy a közterületek milyen állapotban vannak.

Sokkal nagyobb figyelmet kell azonban fordítani a cserjék telepítésére. A cserjéket gyakran mellékes növénycsoportként kezelik a fák mellett, pedig szerepük nagyon fontos a zöldfelületben. Egyrészt a szűkebb szakaszok növényesítése szinte kizárólagosan cserjék segítségével oldható meg, de a többszintes növényállomány kialakításában is meghatározó a szerepük. Elhatárolás, térképzés elsősorban cserjék által képzelhető el, de közút mentén a közlekedési por, zaj kiszűrésében is fontos szerepet játszanak. A településen több szakaszon található nyírt cserjesávok, de cserjékből jóval több kiültetésre van szükség, valamint a jelenlegi két-három fajnál több fajt is javasolt alkalmazni a telepítések során.

A cserjék alkalmazása hiányzik a közkertekben, valamint a jelentős zöldfelületi igényű intézmények kertjeiben is. A déli rész közparkján, az óvodakerten és a művelődési ház előtti terület állapotán is sokat javítana a cserjék változatos, nagyobb mennyiségű alkalmazása.

Fontos megoldandó probléma a vizsgálati részben már említett potenciális zöldfelületek kihasználtságának javítása. A polgármesteri hivatal környezetének rendezése sürgető feladat, hiszen ez a település egyik legfrekvenciáltabb része, a településközpont. Jelenleg valamilyen szinten fásított, mégis szinte növénytelen terület található a polgármesteri hivatal mögött, amely ideális lenne egy többfunkciós közpark (játszóker, pihenőkert) kialakítására. Hasonló a helyzet az önkormányzat épületével szemközti kiszélesedő területen, amelyet jelenleg kiépítetlenül parkolóként használnak az autósok. Javasolt a két terület, illetve az itt található intézmények környezetének, valamint a kastélykertnek együtt kezelése, és a településközpont

zöldfelületi rendezése céljából kertépítészeti kiviteli terv készítése.

Az évelőkiültetések nemcsak a központi részek környezetében kívánatosak, ezért nagyon előnyös adottság, hogy a lakók házaik előtt is ültetnek évelőágyakat, amelyek mindig is jellemzőek voltak a magyar települések arculatára. Az ilyen jellegű kiültetések fajainak nagy részét évszázadok óta ültetik, s nagyon fontos, hogy ez a hagyomány fennmaradjon.

A jövőben kerülendő a tűlevelű örökzöldek domináns ültetése, mert vizuálisan és funkcionálisan is áthatolhatatlan falat képeznek idősebb korokra, s ez nem előnyös zöldfelületi szempontból. A település ebből a szempontból kedvező helyzetben van, mert a tűlevelű örökzöldek nem dominálnak az utcaképpen; csak egyes szakaszokon alkalmazzák ezt a növénycsoportot tömegesen. Ezeket a szakaszokon fokozatos lecserélésük javasolt.

A tájjelleg megtartására alkalmas növényfajokat közöljük az alábbiakban. Ezek egy része (többsége) hazánkban őshonos, kisebbik része pedig elsősorban a gyümölcsfajokból illetve a falusias jelleget tükröző parasztkerti növényekből kerül ki.

FÁK

<i>Acer platanoides</i>	Korai juhar
<i>Acer pseudoplatanus</i>	Hegyi juhar
<i>Carpinus betulus</i>	Gyertyán
<i>Fraxinus excelsior</i>	Magas kőris
<i>Juglans regia</i>	Közönséges dió
<i>Platanus x acerifolia</i>	Platán
<i>Prunus amygdalus</i>	Mandula
<i>Quercus robur</i>	Kocsányos tölgy
<i>Salix alba</i>	Fehér fűz
<i>Tilia cordata</i>	Kislevelű hárs
<i>Tilia tomentosa</i>	Ezüsthárs

ALACSONY TERMETŰ FÁK

	Alacsony termetű gyümölcsfák (meggy, szilva)
galagonya	<i>Crataegus laevigata</i> 'Paul's Scarlet' Bíborvirágú
körte	<i>Pyrus calleryana</i> 'Chanticleer' Kínai
	<i>Sorbus borbásii</i> Borbás-berkenye
	<i>Tilia tomentosa</i> 'Bori' Ezüst hárs 'Bori' fajtája

CSERJÉK

	<i>Berberis vulgaris</i> Közönséges borbolya
	<i>Buxus sempervirens</i> Puszpáng
	<i>Cornus mas</i> Húsos som
	<i>Cornus sanguinea</i> Veresgyűrű som
	<i>Corylus avellana</i> Mogyoró
	<i>Cotinus coggygria</i> Cserszömörce
	<i>Crataegus monogyna</i> Egybibés galagonya
(temető!)	<i>Juniperus sabina</i> 'Tamariscifolia' Nehézságú boróka

	<i>Hibiscus syriacus</i>	Mályvacserje	
	<i>Hippophäe rhamnoides</i>	Homoktövis	
	<i>Kerria japonica 'Pleniflora'</i>		
	Boglárcserje		
	<i>Kolkwitzia amabilis</i>	Kínailonc	
	<i>Laburnum anagyroides</i>	Aranyeső	
	<i>Ligustrum vulgare</i>	Vesszős fagyal	
	<i>Philadelphus coronarius</i>		Jezsámen
	<i>Prunus spinosa</i>	Kökény	
	<i>Prunus tenella</i>	Törpe mandula	
	<i>Spiraea cinerea 'Grefsheim'</i>		Hamvas
gyöngyvessző			
	<i>Spiraea x vanhouttei</i>	Köz. gyöngyvessző	
	<i>Syringa vulgaris</i>	Kerti orgona	

ÉVELŐK

	<i>Aster sp.</i>	Őszirózsa	
	<i>Bergenia cordifolia</i>	Szívlevelű bőrlevél	
	<i>Calendula officinalis</i>	Körömvirág	
	<i>Chrysanthemum sp.</i>	Krizantém	
	<i>Convallaria majalis</i>	Májusi gyöngyvirág	
	<i>Hemerocallis sp.</i>	Sásliliom fajok	
	<i>Hosta sp.</i>	Árnyékliliom fajok	
nőszirm	<i>Iris pallida 'Variegata'</i>		Dalmát
	<i>Lavandula angustifolia</i>	Levendula	
	<i>Rosa sp.</i>	Rózsa fajok	
	<i>Salvia officinalis</i>	Orvosi zsálya	
	<i>Sedum sp.</i>	Varjúháj	
	<i>Sempervivum sp.</i>	Kövirózsa	
	<i>Yucca filamentosa</i>	Fürtös pálmaliliom	

TÁJ- ÉS TERMÉSZETVÉDELMI JAVASLATOK

Természeti terület belterületbe nem vonható, rajta beépítésre szánt terület, bányaterület nem jelölhető ki. A természeti terület erdőterületein természetkímélő gazdálkodási módszerek alkalmazása szükséges, fokozatos felújító vágás alkalmazandó és csak a termőhelynek megfelelő őshonos faj telepíthető. Művelési ág megváltoztatása, illetve közmű, közút építése környezeti hatásvizsgálat alapján, a természetvédelmi hatóság által meghatározott feltételekkel engedélyezhető. A vízfolyások, vizes élőhelyek partvonalától számított 50 méteren, állóvizek partvonalától számított 100 méteren belül új épületek, mesterséges létesítmények elhelyezése, illetve a partvonalától számított 1000 méteren belül a vizekre és a vízben élő szervezetekre veszélyes vegyi anyagok kijuttatása, elhelyezése tilos.

Érzékeny természeti területen csak extenzív jellegű, vagy természet- és környezetkímélő gazdálkodási módszerek használhatók. A kialakult tájhasználatot megváltoztatni csak a természeti állapothoz közelítés érdekében lehet.

Fontos tájvédelmi feladat a hiányzó fasorok, erdő- és cserjesávok létrehozása, illetve ezek segítségével kapcsolódási pontok kialakítása az ökológiai folyosók irányába. Főként a belterülettől északra található nagy területű, összefüggő szántók. Fontos az utak, árkok menti fás, cserjés sávok kiegészítése, pótlása. Az erdő-, és cserjesávok védelme nemcsak ökológiai, hanem tájképi szempontból is fontos. Ökológiai előnyein túl a fasorok, cserjesávok telepítésének talajvédelmi, vízháztartásbeli előnyei is vannak. Az erdősávok csökkentik a szél erejét, ezáltal csökken a szárító hatás és a mechanikai károsítás is, ezáltal nagyobb terméseredmény érhető el.

Javasolt a külterületi erdők, cserjesávok, fasorok felújításánál, erdőtelepítésnél a tájidegen fafajok őshonos fafajokra történő cseréje.

Az egyedi tájértékek megóvásának szükségességét a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény rögzíti a 6.§ 2. bekezdésében. A védelem szempontjából fontos a tájértékek kataszterezése, amit az MI-13-25 műszaki irányelv rögzít. A tájérték felmérésén túl a védelem elengedhetetlen része a folyamatos állapot, illetve állagmegóvás, valamint az egyedi tájérték környezetének rendezése is (kerítések, kutak felújítása, környezetük növényesítése).

Helyi védelemre javasoljuk az általános iskola parkját, a belterület déli határában (3/4 hrsz.) álló két idős kocsányos tölgyet, valamint a Hertelendy és a Dózsa Gy. utca kereszteződésében álló idős kocsányos tölgyeket. Az általános iskola parkjára kertépítészeti kiviteli terv készítése javasolt, amelynek megvalósítását az anyagi lehetőségekhez mérten fokozatosan lehet véghezvinni.

TÁJREHABILITÁCIÓS JAVASLATOK

A tájrehabilitációs feladatok megvalósítása nagyon fontos a táj adottságainak hosszú távú megtartásához. A legfontosabb rehabilitációs javaslatok a következők:

- Az illegális hulladéklerakások felszámolása szükséges.
- A bányaterületekre rehabilitációs terv készítése és az azt igénylő részeken a rehabilitáció fokozatos kivitelezése szükséges.
- Tájrehabilitációs feladat a Cinca-patak és a Marcal-folyó parti sávjának rendezése, növényhiányos szakaszainak őshonos fajokkal történő kiegészítése. Fontos, hogy szántók sehol ne érintkezzenek a vízfolyásokkal, ezért a kezelésre fenntartott parti sávon kívül a patakokat legalább az egyik partoldalon 10 méteres, őshonos fajokból álló fás-cserjés sáv válassza el a mezőgazdasági területtől. Ezáltal csökken az erózió, szűrőhatás érvényesül a vízfolyás felé, kedvező mikroklíma alakul ki, valamint táplálkozó-, és szaporodóhelyként szolgál az élővilág számára.
- Figyelmet kell fordítani a külterületi géptelep, valamint a vízműtelep tájhonos növénytelepítéssel, fasorokkal történő tájba illesztésére.
- Környezetvédelmi és tájésztétikai szempontok miatt a lakóterületek és a szomszédos szántók, valamint az északi temető és környezetének erdő- és cserjesávokkal történő elválasztása szükséges. Optimális megoldásként javasolható erdősáv telepítése a teljes belterület köré.
- Az utak tájba illesztése, környezetének rendezése javasolt. Ennek biztosításához a következők szükségesek:
 - az utak burkolatának folyamatos javítása, karbantartása
 - az útszéli árkok tisztítása, a vízelvezetés biztosítása
 - a közlekedési utakat kísérő fasorok felújításánál a tájidegen fajok (akác, nemesnyár) honos fajokra történő fokozatos cseréje, valamint az utak menti hiányzó szakaszokon tájhonos fajokból álló fasor és cserjesávok telepítése (lásd Telepítésre javasolt növények jegyzéke)